

*Walentyna Kwiatkowska**

BEZROBOCIE MŁODZIEŻY W POLSCE

(na przykładzie bezrobocia absolwentów powiatu tomaszowskiego)

Grupą szczególnie zagrożoną na rynku pracy jest młodzież. Stanowi ona najmłodszą część podstawowych zasobów siły roboczej, obejmując osoby w wieku 15–24 lat. Dolna granica wieku zdolności do pracy (15 lat) określa ustawowy, tzw. minimalny wiek dopuszczenia do pracy zarobkowej, poniżej którego zatrudnienie jest zabronione. Górna granica wieku jest zgodna z ustaleniami międzynarodowymi.

Grupa młodzieży nie jest jednorodna. Obejmuje bowiem osoby młodociane w wieku 15–17 lat oraz osoby w wieku produkcyjnym 18–24 lat. Naturalną cechą pierwszej kategorii wiekowej jest zdecydowana przewaga osób biernych zawodowo. Grupę młodzieży starszej cechuje przewaga osób aktywnych zawodowo.

Wśród młodych należy także wyodrębnić absolwentów różnych typów szkół, którzy po zakończeniu nauki wchodzi na rynek pracy i poszukują pierwszej pracy. Brak pracy jest głównym zagrożeniem ich startu zawodowego i realizacji aspiracji zawodowych.

Celem opracowania jest analiza bezrobocia młodzieży na rynku pracy w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem bezrobocia wśród absolwentów powiatu tomaszowskiego w latach 1995–2001.

Struktura opracowania jest następująca. W pkt 1 przedstawiona jest skala i struktura zjawiska bezrobocia młodzieży na polskim rynku pracy oraz główne przyczyny tego zjawiska. Dla porównania i oceny bezrobocia młodzieży w Polsce pokazano także sytuację w tym obszarze w Unii Europejskiej. Punkt 2 zawiera charakterystykę struktury bezrobotnych absolwentów w powiecie tomaszowskim. W pkt 3 omówiono główne metody zwalczania bezrobocia młodzieży w badanym powiecie. W uwagach końcowych podkreślano znaczenie podstawowych programów aktywizacji zawodowej młodych ludzi na rynku pracy.

* Prof. nadzw. dr hab., Zakład Mikroekonomii, Instytut Ekonomii, Uniwersytet Łódzki.

1. BEZROBOCIE MŁODZIEŻY W POLSCE I UNII EUROPEJSKIEJ PRZYCZYNY TEGO ZJAWISKA

Poważnym problemem dla krajów członkowskich UE i Polski jest trudna sytuacja młodych osób (poniżej 25 lat) na rynku pracy. Świadczą o tym wysokie stopy bezrobocia wśród tej grupy osób (zob. tab. 1).

Tabela 1

Stopy bezrobocia młodzieży w Polsce i Unii Europejskiej
w latach 1995–1999 (w %)

Rok	Polska	Unia Europejska – 15
1995	30,9	21,5
1996	26,2	22,0
1997	23,2	21,2
1998	23,3	19,6
1999	32,5	17,9
2001	41,1	14,0

Źródło: Eurostat Yearbook 2000, s. 148; Aktywność ekonomiczna ludności Polski IV kwartał 2001, GUS, Warszawa 2002, s. LX; Eurostat, www.europa.eu.in/comm/eurostat/.

Stopa bezrobocia wśród młodzieży w krajach „15” była w badanym okresie relatywnie niższa niż w Polsce. Od roku 1996 zaczęła się ona stopniowo obniżać, osiągając w końcu 1999 r. ok. 18%, a dwa lata później 14%, przy przeciętnej stopie bezrobocia ogółem 7,6%. Tendencje spadkowe bezrobocia wśród młodzieży wystąpiły we wszystkich krajach UE. Pomimo to w wielu z nich stopy bezrobocia wśród tej grupy osób są nadal wysokie (wyższe od stopy przeciętnej), np. w 1999 r. kształtowały się na poziomie: 29,5% w Hiszpanii, 24,3% we Francji, 21,4% w Finlandii, powyżej 22% w Belgii i powyżej 30% we Włoszech. W innych państwach członkowskich stopy bezrobocia wśród młodzieży były niższe od stopy przeciętnej dla UE, np. w 1999 r. wynosiły: 13,2% w Wielkiej Brytanii, 9% w Portugalii, przeszło 8% w Irlandii i 7,2% w Holandii.

Odmienne tendencje wystąpiły w Polsce. W roku 1997 stopa bezrobocia wśród osób młodych była tylko o 2 punkty procentowe wyższa niż w UE. Szybki jej wzrost w latach 1999–2000, z 32,5 do 34,1%, spowodował, że stopa ta przewyższyła o połowę wysokość tego wskaźnika dla UE. Niepokojący jest dalszy wzrost stopy bezrobocia wśród osób młodych w Polsce, w 2001 r. ukształtowała się bowiem na jeszcze wyższym poziomie 41,1%, przy stopie bezrobocia ogółem 18,5%.

Wysokie wskaźniki bezrobocia wśród osób młodych w Polsce i UE potwierdzają niską pozycję konkurencyjną znacznej części tych osób i fakt ich przynależności do grup szczególnie zagrożonych na rynku pracy. Liczne badania wykazują, iż bezrobocie najczęściej dotyka młodzież o najniższych kwalifikacjach oraz bez żadnego przygotowania zawodowego, a najrzadziej osoby młode po studiach. Ważną przyczyną tego bezrobocia jest niedostosowanie kierunków i form kształcenia zawodowego do potrzeb gospodarki. Brak określonych kwalifikacji u młodzieży, przy relatywnie wysokich kosztach szkoleń, może zniechęcać pracodawców do ich zatrudniania. Taki sam skutek mogą wywoływać obawy pracodawców co do inwestowania w podnoszenie kwalifikacji ludzi młodych, ze względu na duże ryzyko odejścia ich z pracy – młodzi są bowiem najbardziej płynną grupą siły roboczej. Duże trudności na rynku pracy mają także absolwenci szkół wyższych z tych kierunków i specjalności, na które nie ma zapotrzebowania, z uwagi na znaczny stopień nasycenia rynku¹.

Pracodawcy coraz bardziej cenią u młodych doświadczenie w pracy, nawet dorywczej, wakacyjnej wolontariackiej². Ważne są także dodatkowe umiejętności, takie jak: znajomość języków obcych, posiadanie prawa jazdy, umiejętność obsługi komputera i internetu.

Duże trudności ze znalezieniem pracy mają młodzi zamieszkali na terenach wiejskich, ze względu na ich niskie kwalifikacje (mniejsza dostępność atrakcyjnego kształcenia szkolnego i nauki zawodu), brak podmiotów gospodarczych na rynku lokalnym, oraz niską mobilność przestrzenną, z uwagi na wysokie koszty dojazdów do pracy i wynajmu mieszkań³.

Bezrobocie młodzieży jest często związane z charakterystycznymi postawami tej grupy na rynku pracy. Zbyt wysokie aspiracje i oczekiwania młodych w stosunku do faktycznie posiadanej wiedzy i umiejętności mogą zniechęcać do podejmowania pracy, nie spełniającej oczekiwań, zwłaszcza za relatywnie niskie wynagrodzenie. Pracodawcy uzależniają często zatrudnienie osób młodych, w tym absolwentów, od otrzymania wsparcia finansowego z urzędu pracy, ograniczając okres ich zatrudnienia do okresu subsydiowania miejsca pracy⁴.

Czynnikiem generującym bezrobocie młodzieży jest oczekiwanie tylko na pracę w wyuczonym zawodzie i niechęć do podejmowania innych prac, przy niskiej motywacji do zwiększenia mobilności zawodowej.

¹ E. Kryńska, *Studia i co potem? Bezrobocie wśród absolwentów szkół wyższych*, „Polityka Społeczna” 2002, nr 5–6, s. 9.

² E. Banaszak, *Sytuacja osób z wyższym wykształceniem na rynku pracy*, „Rynek Pracy” 1999, nr 6, s. 12.

³ M. Szylko-Skoczny (red.), *Sytuacja młodzieży na rynku pracy w wybranych krajach Europy Środkowej i Wschodniej, raport z badań dla MOP*, Warszawa 1998, s. 53.

⁴ D. Plutecka, *Sytuacja zatrudnieniowa absolwentów*, „Rynek Pracy” 1998, nr 5, s. 40.

Przedstawione uwarunkowania bezrobocia młodych osób potwierdzają fakt, że przyczyny tego zjawiska są różne – nie jest to tylko brak miejsc pracy, uwarunkowany recesją gospodarczą, ale także ważne są oczekiwania i wymagania pracodawców oraz postawy samej młodzieży.

Warto przyrzeć się bliżej strukturze bezrobotnej młodzieży w Polsce i wskazać cechy, które niekorzystnie wpływają na ich sytuację na rynku pracy. Tab. 2 przedstawia stopę bezrobocia młodzieży według miejsca zamieszkania.

Tabela 2

Stopy bezrobocia młodzieży w miastach i na wsi w Polsce
w latach 1995–2001 (w %)

Lata	Miasto	Wieś
1995	32,7	28,8
1996	27,1	25,1
1997	25,0	21,0
1998	24,4	21,8
1999	34,4	29,8
2000	36,7	30,9
2001	44,6	36,8

Źródło: *Aktywność ekonomiczna...*, s. LXIII, LXIV.

Analiza danych zawartych w tab. 2 wskazuje na pogorszenie sytuacji młodzieży mieszkającej w miastach i na wsi. Osłabienie tempa wzrostu PKB w latach 1999–2001, spadek aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw i brak nowych miejsc pracy spowodowały wzrost stopy bezrobocia wśród młodych osób w miastach. Trudna jest także sytuacja młodzieży na wsi, o czym świadczy wzrost stopy bezrobocia do ok. 37% w 2001 r. Podstawową przyczyną jest brak ofert pracy dla tej młodzieży, zwłaszcza w regionach rolniczych oddalonych od miast, a także małe szanse na zatrudnienie poza rolnictwem z uwagi na niski poziom jej wykształcenia (ponad połowa młodych ludzi na wsi kończy edukację na poziomie szkoły podstawowej). W związku z tym postuluje się ustanowienie funduszu stypendialnego dla młodzieży wiejskiej, aby umożliwić jej naukę w szkołach średnich ogólnokształcących lub zawodowych. Trwałość bezrobocia wśród młodzieży pokazuje tab. 3.

Tabela 3

Bezrobocie młodzieży według czasu pozostawania bez pracy w Polsce w latach 1999–2001

Wyszczególnienie	1999	2000	2001
Ogółem	100,0	100,0	100,0
do 3 miesięcy	25,9	22,9	20,0
4–6 miesięcy	22,0	25,5	24,6
7–12 miesięcy	25,2	22,2	19,3
Powyżej 13 miesięcy	26,9	29,6	36,1

Źródło: *Rocznik statystyczny pracy 2001*, GUS, Warszawa 2001, obliczenia własne.

O pogorszeniu się sytuacji młodzieży na rynku pracy świadczy zmniejszający się jej udział w uzyskiwaniu pracy w ciągu trzech pierwszych miesięcy bezrobocia, a z drugiej strony – wzrost udziału osób młodych, pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy. Wśród długotrwale bezrobotnej młodzieży są osoby, które dopiero osiągają wiek zdolności do pracy. Brak możliwości szybkiego znalezienia pracy przez młodych jest zjawiskiem szczególnie niepokojącym ze społecznego punktu widzenia, negatywnie wpływa na ich psychikę i wywołuje zachowania patologiczne. W krajach Unii Europejskiej udział młodych bezrobotnych poszukujących pracy powyżej 12 miesięcy, w ogólnej liczbie bezrobotnej młodzieży, w 2001 r. wyniósł 15,5%, zaś okresy pozostawania bez pracy są raczej krótkie.

Wśród bezrobotnej młodzieży znajdują się osoby o różnym statusie zawodowym, zarówno te, które utraciły pracę lub z niej zrezygnowały, jak i podejmujące pracę po raz pierwszy lub powracające do niej po przerwie (tab. 4).

Tabela 4

Bezrobotna młodzież według statusu zawodowego w Polsce w latach 1999–2001 (w %)

Wyszczególnienie	1999	2000	2001
Ogółem	100,0	100,0	100,0
Utrata pracy	32,5	27,9	28,0
Rezygnacja z pracy	5,1	3,9	2,6
Powrót do pracy po przerwie	8,7	10,0	10,2
Podejmowanie pracy po raz pierwszy	53,7	58,2	59,2

Źródło: jak do tab. 2; *Aktywność ekonomiczna...*; obliczenia własne.

Z danych zawartych w tab. 4 wynika, że wśród bezrobotnej młodzieży dominują absolwenci podejmujący pracę po raz pierwszy. Ten fakt potwierdza duży wpływ braku doświadczenia zawodowego i jakiegokolwiek stażu pracy na prawdopodobieństwo zostania bezrobotnym. Stosunkowo dużą liczbę wśród bezrobotnej młodzieży stanowią osoby, tracące pracę z przyczyn zakładu pracy. Natomiast zmniejszyła się skala zjawiska indywidualnych rezygnacji z pracy przez młodzież, na co niewątpliwie ma trudna sytuacja na rynku pracy.

Natężenie bezrobocia w grupie młodych ludzi jest zależne od poziomu ich wykształcenia (zob. tab. 5).

Tabela 5

Bezrobocie młodzieży według wykształcenia w Polsce w latach 1999–2001 (w %)

Wyszczególnienie	1999	2000	2001
Wyższe	0,7	2,9	3,6
Policealne i średnie zawodowe	25,0	27,7	31,2
Średnie ogólnokształcące	9,4	12,9	13,2
Zasadnicze zawodowe	42,4	41,3	38,2
Podstawowe i niepełne podstawowe	22,5	15,2	13,8

Źródło: *Aktywność ekonomiczna ludności*, wydanie z lat 1999–2001; obliczenia własne.

W najtrudniejszej sytuacji są osoby posiadające wykształcenie zasadnicze zawodowe oraz policealne i średnie zawodowe. Pomimo przygotowania zawodowego osoby te są bezrobotne, co świadczy o niedostosowaniu poziomu i struktury ich wykształcenia do potrzeb pracodawców oraz rozbieżnościach między umiejętnościami zawodowymi młodzieży a wymaganiami stawianymi przez pracodawców. Niepokojący jest także rosnący udział osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym w ogólnej liczbie bezrobotnej młodzieży, z uwagi na ich ogólne wykształcenie i brak przygotowania zawodowego. Najlepszą pozycję na rynku pracy zajmuje młodzież z wykształceniem wyższym, choć również w tej grupie można zaobserwować wzrost bezrobocia. Rosnąca skłonność do podnoszenia kwalifikacji i wzrost liczby studiujących w szkołach wyższych przy ograniczonych możliwościach zatrudnienia i nasyceniu rynku w pewnych jego segmentach wpłynęły na wzrost bezrobocia w tej dotychczas (do 1999 r.) najbardziej uprzywilejowanej grupie na rynku pracy.

2. BEZROBOCIE ABSOLWENTÓW W POWIECIE TOMASZOWSKIM

Powiat tomaszowski leży w południowo-wschodniej części województwa łódzkiego. Powstał na mocy wprowadzonej 1 stycznia 1999 r. reformy administracyjnej kraju (wcześniej, w latach 1973–1998, obszar ten należał do województwa piotrkowskiego). Głównym miastem powiatu jest Tomaszów Mazowiecki, w którym funkcjonuje Powiatowy Urząd Pracy, obejmujący swoim działaniem wszystkie gminy miejsko-wiejskie i wiejskie: Będków, Budziszewice, Czerniewice, Inowłódz, Lubochnia, Rokiciny, Rzeczyca, Ujazd, Żelechlinek i Tomaszów Mazowiecki.

W roku 2001 liczba mieszkańców powiatu wynosiła 124 643 osób, stanowiąc ok. 4,7% ludności województwa łódzkiego. Mieszkańcy Tomaszowa Mazowieckiego, podstawowego centrum usługowo-administracyjnego powiatu, stanowią 55% ogółu ludności powiatu. Ludność mieszkająca na wsi obejmowała 44,8% ogółu mieszkańców powiatu, ale tylko 6% tych osób utrzymywało się z pracy w gospodarstwie rolnym. W strukturze wiekowej ludności dominowały osoby w wieku produkcyjnym (61,5%)⁵.

O trudnej sytuacji na rynku pracy w powiecie tomaszowskim świadczy wysoka stopa bezrobocia. Powiat tomaszowski w dniu 31 grudnia 1999 r. został zaliczony do powiatów zagrożonych szczególnie wysokim bezrobociem strukturalnym. Przeszło 20% ludności w wieku produkcyjnym to osoby bezrobotne. Dane na temat poziomu i stopy bezrobocia w powiecie tomaszowskim przedstawia tab. 6.

Tabela 6

Bezrobocie w powiecie tomaszowskim w latach 1995–2002

Lata	Liczba bezrobotnych	Stopa bezrobocia (w %)
1995	12 617	20,8
1996	12 383	20,4
1997	11 401	18,4
1998	11 187	18,1
1999	12 603	21,2
2000	13 530	23,1
2001	13 261	24,1
2002	14 357	24,4

Źródło: dane PUP w Tomaszowie Mazowieckim.

⁵ *Rocznik statystyczny województw 2002.*

Od roku 1999 stopa bezrobocia wykazuje stałą tendencję wzrostową. W badanych latach stopa ta przewyższała o co najmniej 5 punktów procentowych stopę bezrobocia w województwie łódzkim i Polsce (w latach 2001–2002 o ok. 6 punktów procentowych). O złej sytuacji na rynku pracy świadczy także utrzymująca się duża liczba bezrobotnych przypadających na jedną ofertę pracy, np. 526 osób w 1995 r., 735 w 1998 r., 573 w 1999 r., 752 w 2000 r. i 612 w 2002 r. oraz wzrastający odsetek osób pozbawionych prawa do zasiłku dla bezrobotnych z 43,8% w 1995 r. do 77,5% w 2001 r. oraz 82,3% w 2002 r.

Interesujący nas udział młodych osób (15–24 lata) w ogólnej liczbie bezrobotnych w latach 1998–2002 uległ zmniejszeniu, choć odsetek bezrobotnych absolwentów wśród młodzieży wzrastał (tab. 7).

Tabela 7

Bezrobocie młodzieży i absolwentów w powiecie tomaszowskim
w latach 1998–2002 (w %)

Lata	Bezrobotna młodzież	
	w bezrobociu ogółem	absolwenci
1998	30,9	19,1
1999	27,7	17,9
2000	27,9	18,7
2001	28,9	21,1
2002	25,8	–

Źródło: dane PUP w Tomaszowie Mazowieckim, obliczenia własne.

Status bezrobotnego absolwenta może uzyskać osoba, która w okresie 12 miesięcy od dnia ukończenia szkoły ponadpodstawowej nie jest zatrudniona i nie wykonuje innej pracy zarobkowej (art. 2 ust. 1 pkt 1 ustawy z 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu, Dz. U. 2001, nr 6, poz. 56 z 24 stycznia 2001 r.). Ważne jest, aby w tym czasie Urząd Pracy, w którym zarejestrowany jest absolwent, pomógł mu w znalezieniu jego pierwszej pracy⁶.

Tab. 8 zawiera dane przedstawiające liczbę bezrobotnych absolwentów i ich udział w bezrobociu ogółem w powiecie tomaszowskim w latach 1995–2001.

⁶ K. Młonek, *Młodzież na rynku pracy w Polsce w świetle badań*, KUP, Warszawa 1996, s. 113–114.

Tabela 8

Bezrobotni absolwenci i ich udział w bezrobociu ogółem w powiecie tomaszowskim w latach 1995–2001

Lata	Bezrobotni absolwenci	
	liczba	w bezrobociu ogółem (w %)
1995	1 049	8,3
1996	447	3,6
1997	431	3,8
1998	680	6,1
1999	625	4,9
2000	709	5,0
2001	811	6,1

Źródło: dane PUP w Tomaszowie Mazowieckim, obliczenia własne.

Największy udział bezrobotnych absolwentów w ogólnym bezrobociu w powiecie tomaszowskim odnotowano w 1995 r. W latach 1996–1997 można zaobserwować zmniejszenie liczby i udziału bezrobotnych absolwentów, rejestrujących się w PUP w Tomaszowie Mazowieckim. Wpływ na taką sytuację mogły mieć zmiany wprowadzone do ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu z 1994 r. Zmiany te, przyjęte w ustawie z 22 grudnia 1995 r., miały na celu aktywizację zawodową absolwentów⁷.

Z dniem 1 marca 1996 r. weszły w życie przepisy, na mocy których zastąpiono zasiłki dla bezrobotnych absolwentów stypendiami za aktywność. Poprzednie przepisy ustawy zachęcały młodzież do przedłużania okresu poszukiwania pracy, a nie rzeczywistego jej poszukiwania. Nowe przepisy premiuje młodych za wzrost ich aktywności zawodowej, a także zachęcają do podjęcia dalszej nauki i podnoszenia kwalifikacji.

Niepokojący jest fakt, że w ostatnich badanych latach udział absolwentów wśród osób młodych i w ogólnym zasobie bezrobocia zaczął wzrastać. Można przypuszczać, iż oprócz dalej trwających procesów restrukturyzacji i malejącej aktywności gospodarczej przedsiębiorstw powiatu, ważną rolę odgrywa brak dostosowania struktury wykształcenia absolwentów do potrzeb i możliwości lokalnego rynku pracy. Trudności w znalezieniu pracy napotykają absolwenci różnego typu szkół i poziomów wykształcenia. Dane na ten temat zawiera tab. 9.

⁷ „Dziennik Ustaw” 22.12.1995, nr 5, poz. 34.

Tabela 9

Udział bezrobotnych absolwentów według poziomów wykształcenia w ogólnej liczbie bezrobotnych absolwentów w powiecie tomaszowskim w latach 1995–2001 (w %)

Wyszczególnienie	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Wyższe	2,1	4,5	5,8	3,8	6,0	9,0	14,1
Policealne i średnie zawodowe	34,8	37,6	34,1	36,5	37,0	35,1	42,3
Średnie ogólnokształcące	17,1	11,6	9,1	9,0	8,2	8,4	10,3
Zasadnicze zawodowe	45,1	45,9	51,0	50,4	48,5	47,1	33,1
Podstawowe i niepełne podstawowe	0,9	0,4	–	0,3	0,3	0,4	0,2

Źródło: dane PUP w Tomaszowie Mazowieckim, obliczenia własne.

W powiecie tomaszowskim wśród bezrobotnych absolwentów dominują, zwłaszcza w 2001 r., osoby z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym. Jednak ta grupa absolwentów najczęściej wykazuje chęć dalszej nauki i szkolenia się, rozumiejąc, że dzięki temu zwiększa swoje szanse na znalezienie pracy. W analizowanym okresie zaznaczył się wysoki udział bezrobotnych absolwentów z wykształceniem zasadniczym zawodowym, choć w ostatnim roku widoczna jest pewna poprawa sytuacji tej grupy na rynku pracy, która ogólnie charakteryzuje się najmniejszym odpływem spośród zarejestrowanych absolwentów w ciągu roku. Znikomy i wyraźnie malejący jest udział bezrobotnych absolwentów z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym, świadczący o kontynuacji nauki przez większość z nich w szkołach ponadpodstawowych. Brak jest ofert pracy dla absolwentów szkół średnich, choć ich zmniejszający się od roku 1995 udział w bezrobociu świadczy o dalszej kontynuacji nauki w szkołach wyższych. Wiadomo, iż największe szanse na znalezienie zatrudnienia mają osoby z wykształceniem wyższym. Jednak rosnąca liczba absolwentów szkół wyższych, w warunkach osłabienia tempa wzrostu gospodarczego, natrafia na barierę braku miejsc pracy. Także w powiecie tomaszowskim wystąpiły tendencje wzrostu udziału absolwentów z wykształceniem wyższym wśród bezrobotnych absolwentów. Natomiast wśród ogółu bezrobotnych udział absolwentów z wykształceniem wyższym kształtował się na poziomie bardzo niskim, 0,5% w 2000 r. i 0,8% w 2001 r. Wydaje się, że wzrost liczby absolwentów z wykształceniem wyższym jest m. in. efektem powstałej w 1998 r. Filii Uniwersytetu Łódzkiego, która kształci młodych ludzi na pięciu kierunkach: Administracji, Ekonomii, Zarządzania, Geografii Turyzmu i Hotelarstwa oraz Informatyki. Pierwsi absolwenci opuścili mury tej uczelni, stąd – jak można przypuszczać – mógł wystąpić przejściowy wzrost ich udziału w zasobie bezrobotnych absolwentów. Z drugiej strony należy podkreślić, że absolwenci ci charakteryzują się posiadaniem ogólnej wiedzy i specyficznych

umiejętności na wysokim poziomie, cechuje ich duża aktywność własna i umiejętność przystosowywania się do zmieniającej sytuacji na rynku pracy. Ich kwalifikacje są z reguły unikatowe, ale i w dużym stopniu uniwersalne (w przeciwieństwie do dość łatwo zastępowalnych kwalifikacji innych absolwentów), co sprawia, że są ważną grupą potencjalnych pracowników na rynku pracy.

3. METODY AKTYWIZACJI ZAWODOWEJ ABSOLWENTÓW SZKÓŁ W POWIECIE TOMASZOWSKIM

Metody aktywizacji zawodowej absolwentów stosowane przez PUP w Tomaszowie Mazowieckim obejmują szereg działań, których celem jest pomoc w skutecznym poszukiwaniu pracy, ograniczenie bezrobocia młodych ludzi i zwiększenie ich szans na uzyskanie stałej pracy. Metody te obejmują:

- poradnictwo zawodowe;
- zatrudnienie w ramach refundowanych kosztów miejsc pracy;
- prace interwencyjne i roboty publiczne;
- pożyczki na rozpoczęcie działalności gospodarczej;
- szkolenia i przekwalifikowania;
- staże zatrudnieniowe.

Poradnictwo zawodowe polega na udzielaniu bezrobotnym absolwentom pomocy w wyborze miejsca zatrudnienia, zawodu i możliwości kształcenia oraz uczestnictwa w innych aktywnych programach rynku pracy. Działalność w tym zakresie prowadzą zatrudnieni w PUP doradcy zawodowi. Usługi poradnictwa zawodowego są bezpłatne i prowadzone w formie porad indywidualnych i grupowych⁸. W powiecie tomaszowskim z formy tej skorzystało w 1998 r. 386 absolwentów szkół, w 1999 r. liczba ich wzrosła do 475, w 2000 r. 397 osób, zaś w 2001 r. tylko 324 absolwentów.

W ramach form aktywnego przeciwdziałania bezrobociu Urząd Pracy może zawierać z pracodawcami umowy o zatrudnieniu absolwentów szkół wszystkich typów, z wyjątkiem szkół podstawowych. Powiatowy Urząd Pracy pokrywa z Funduszu Pracy poniesione przez pracodawcę koszty z tytułu zatrudnienia skierowanego absolwenta. Pracodawca zatrudniający bezrobotnego absolwenta przez okres do 12 miesięcy w pełnym wymiarze czasu

⁸ W. Kwiatkowska, M. Leszczyński, *Aktywne formy ograniczania bezrobocia – ogólna charakterystyka i nakłady finansowe*, [w:] E. Kwiatkowski (red.), *Przepływy siły roboczej a efekty aktywnej polityki państwa na rynku pracy w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1998, s. 38–39.

pracy może otrzymać zwrot kosztów wypłaconego wynagrodzenia, nagród i składki ubezpieczeniowej, w wysokości nie przekraczającej kwoty zasiłku dla bezrobotnych. Jeżeli pracodawca zatrudni absolwenta przez dłuższy okres (do 18 miesięcy), otrzymuje co drugi miesiąc zwrot kosztów pracy, równy wysokości najniższego wynagrodzenia wraz ze składką ubezpieczeniową. Zatrudnienie absolwentów w ramach subsydiowanych miejsc pracy w powiecie tomaszowskim przedstawia tab. 10.

Tabela 10

Absolwenci zatrudnieni w ramach refundowanych kosztów miejsc pracy w powiecie tomaszowskim w latach 1998–2001

Lata	Liczba absolwentów	Udział w zasobie bezrobotnych absolwentów (w %)
1998	214	31,5
1999	148	23,7
2000	103	14,5
2001	70	8,6

Źródło: dane PUP w Tomaszowie Mazowieckim.

Z danych zawartych w tabeli wynika, iż coraz mniejszy odsetek bezrobotnych absolwentów może korzystać z puli miejsc pracy subsydiowanych z Funduszu Pracy w formie tzw. umowy absolwenckiej. Przyczyn takiej sytuacji należy upatrywać w zmniejszających się od 1999 r. środkach Funduszu Pracy na aktywne programy rynku pracy oraz malejącej liczbie ofert pracy zgłaszanych przez pracodawców.

Absolwenci mogą także być kierowani przez PUP do uczestnictwa w pracach interwencyjnych lub robotach publicznych. Prace interwencyjne zaliczane są do prac subwencjonowanych, gdyż polegają na częściowym subsydiowaniu zatrudnienia przez Urząd Pracy tym pracodawcom, którzy tworzą dodatkowe miejsca dla bezrobotnych. Dzięki nim pojawia się szansa przekształcenia zatrudnienia tymczasowego w zatrudnienie stałe. Skierowany przez Urząd Pracy bezrobotny posiada status pracownika, w związku z czym uzyskuje prawo do wynagrodzenia i innych świadczeń według zasad przysługujących pracownikom danego zakładu, zatrudnionym na takich samych lub pokrewnych stanowiskach. Okres subsydiowanego zatrudnienia wynosi od 6 do 12 miesięcy. Jeżeli pracodawca zatrudni skierowanego bezrobotnego przez kolejne sześć miesięcy, może otrzymać z Urzędu Pracy jednorazową premię w wysokości do 150% przeciętnego wynagrodzenia. Dlatego też prace interwencyjne są popularną formą przeciwdziałania bezrobociu w powiecie tomaszowskim. Natomiast roboty publiczne organizowane są w powiecie

przez samorząd lokalny dla realizacji społecznie użytecznych zadań, przede wszystkim w dziedzinie infrastruktury gospodarczej (budowa oczyszczalni ścieków, kanalizacji, melioracja użytków rolnych). Okres trwania tych robót wynosi najczęściej sześć miesięcy, a PUP refunduje organizatorowi część poniesionych kosztów pracy, wynoszącą połowę najniższego wynagrodzenia i składkę ubezpieczeniową. Ponadto pracodawca zatrudniający absolwenta jest zwolniony z opłacania składki na Fundusz Pracy, należnej od jego wynagrodzenia⁹.

Zatrudnienie bezrobotnych absolwentów w ramach prac interwencyjnych i robót publicznych w powiecie tomaszowskim jest znikome. Jedyne wyjątek stanowi rok 2000, kiedy liczba zatrudnionych w ten sposób absolwentów była wyższa w porównaniu z innymi latami (zob. tab. 11).

Tabela 11

Bezrobotni absolwenci zatrudnieni w ramach prac interwencyjnych i robót publicznych w powiecie tomaszowskim w latach 1998–2001

Lata	Bezrobotni ogółem	Absolwenci	
		liczba	w % ogółu bezrobotnych
1998	1 434	26	1,8
1999	1 168	38	3,2
2000	1 267	104	8,2
2001	309	3	0,9

Źródło: dane PUP w Tomaszowie Mazowieckim.

Także pożyczki na rozpoczęcie działalności gospodarczej nie cieszą się popularnością wśród absolwentów powiatu. Z tej formy aktywizacji zawodowej skorzystał w 1998 r. jeden absolwent, w roku 1999 – dwóch absolwentów, w roku 2000 – pięciu absolwentów, a w 2001 r. – trzech absolwentów. Przed podjęciem działalności gospodarczej na własny rachunek powstrzymuje absolwentów brak predyspozycji i przygotowania zawodowego, niewystarczający kapitał na rozpoczęcie działalności oraz trudności w uzyskaniu poręczeń.

Szkolenia i przekwalifikowania są ważną formą aktywizacji zawodowej absolwentów, a także dostosowania ich kwalifikacji zawodowych do potrzeb rynku pracy. PUP w Tomaszowie posiada Katalog ofert szkoleniowych, zawierający informacje o możliwościach uzyskania lub podnoszenia kwalifikacji zawodowych. W okresie odbywania szkolenia absolwent otrzymuje

⁹ Tamże, s. 42.

stypendium w wysokości 60% kwoty zasiłku dla bezrobotnych, za każdy dzień jego trwania. Szczególnymi preferencjami są objęci:

- absolwenci posiadający wykształcenie średnie ogólnokształcące;
- absolwenci z przygotowaniem zawodowym, na których nie ma zapotrzebowania na rynku pracy lub których kwalifikacje nie odpowiadają zapotrzebowaniu pracodawców.

Dane na temat absolwentów, którzy ukończyli kursy i szkolenia w powiecie tomaszowskim, przedstawia tab. 12.

Tabela 12

Absolwenci według poziomu wykształcenia, którzy ukończyli kursy i szkolenia w powiecie tomaszowskim w latach 1998–2001

Wykształcenie	1998	1999	2000	2001
Wyższe	1	4	2	–
Policealne, średnie zawodowe	10	13	28	5
Średnie ogólnokształcące	9	8	7	–
Zasadnicze zawodowe	26	22	31	5
Podstawowe i niepełne podstawowe	–	–	–	–
Ogółem	46	47	68	10

Źródło: dane PUP w Tomaszowie Mazowieckim.

Najwięcej absolwentów uczestniczyło w szkoleniach i kursach w 2000 r., najmniej w 2001 r., co spowodowane było pogorszeniem sytuacji finansowej urzędu pracy. Szkolenia cieszą się popularnością wśród absolwentów, zwłaszcza kursy obsługi komputerów, małej przedsiębiorczości, księgowości i bankowości oraz kursy sekretarek. Wielu z nich oczekuje na wybrany przez siebie kurs czy szkolenie, chcąc poszerzyć zakres swoich umiejętności i zmienić lub podnieść poziom kwalifikacji, w nadziei na znalezienie dobrej pracy.

Od 1 marca 1996 r. Urzędy Pracy zaczęły stosować w praktyce specjalny program aktywizacji zawodowej absolwentów, czyli staż w zawodzie lub na stanowisku pracy. Uczestnikiem programu może być tylko zarejestrowany bezrobotny absolwent, posiadający status absolwenta, czyli w okresie 12 miesięcy od dnia ukończenia szkoły. W czasie odbywania stażu absolwent otrzymuje stypendium w wysokości kwoty zasiłku podstawowego przysługującego bezrobotnym, za każdy dzień trwania stażu. Staż umożliwia zdobycie praktycznych umiejętności i podstawowego doświadczenia zawodowego u pracodawców. Forma staży absolwenckich cieszy się dużym zainteresowaniem wśród absolwentów, zwłaszcza szkół średnich zawodowych i policealnych. Najczęściej odbywali oni staże na stanowiskach takich, jak: referent,

księgowy, sprzedawca, pielęgniarka, sekretarka, informatyk, urzędnik administracji i krawiec-szwacz. Młodzi ludzie wierzą, iż ta forma aktywizacji okaże się skuteczna, ponieważ udowadniając swoją przydatność dla zakładu zwiększą swoje szanse na stałe zatrudnienie.

Tabela 13

Absolwenci odbywający staż absolwencki w powiecie tomaszowskim
w latach 1998–2001

Lata	Absolwenci	
	ogółem	% ogółu bezrobotnych
1998	114	16,8
1999	197	31,5
2000	160	22,6
2001	55	6,8

Źródło: dane PUP w Tomaszowie Mazowieckim.

Warto obecnie przedstawić efektywność działań, podejmowanych przez PUP w Tomaszowie Mazowieckim, w zakresie aktywizacji zawodowej absolwentów i ograniczania ich bezrobocia. Wskaźnik efektywności obliczony jest jako stosunek liczby absolwentów zatrudnionych do liczby absolwentów kończących dany program.

Tabela 14

Efektywność programów przeciwdziałania bezrobociu absolwentów w powiecie tomaszowskim
w latach 1999–2000 (w %)

Programy aktywne dla absolwentów	1999	2000	2001
Refundowane zatrudnienie	74,1	64,1	67,9
Stáže absolwenckie	34,1	37,5	49,1
Roboty publiczne	0	33,3	12,5
Prace interwencyjne	46,6	50,0	85,7
Szkolenia	34,1	32,3	80,0

Źródło: obliczono na podstawie danych PUP w Tomaszowie Mazowieckim.

Z danych zawartych w tab. 14 wynika, że najbardziej efektywną formą aktywizacji zawodowej absolwentów jest ich zatrudnienie w ramach subsydiowanych pracodawcom miejsc pracy. Największy odsetek bezrobotnych absolwentów kończących ten program uzyskał stałe zatrudnienie. Rosnącą efektywność wykazują także stáže absolwenckie, które ukończyła znaczna liczba absolwentów. Podobną efektywność mają szkolenia, choć liczba

uczestników szkoleń i osób je kończących była znacznie niższa niż w przypadku uczestników staży absolwenckich, np. wysoka efektywność szkoleń w 2001 r. wynikała z faktu, że spośród 10 absolwentów kończących szkolenie znalazło zatrudnienie osiem osób. Najmniej efektywnym programem okazały się roboty publiczne, zwłaszcza w relacji do prac interwencyjnych.

4. UWAGI KOŃCOWE

Wysokie bezrobocie wśród młodzieży powoduje, iż grupa ta jest szczególnie zagrożona na rynku pracy. Niezbędne jest podjęcie określonych działań promujących aktywność zawodową młodzieży oraz absolwentów szkół, którzy poszukują pierwszej pracy w życiu zawodowym.

Istotnym warunkiem zwiększenia szans młodzieży na rynku pracy w Polsce jest doskonalenie systemu edukacji zawodowej, monitorowanie rynku pracy dla prognozowania kierunków kształcenia zawodowego, a także odbudowanie więzi między systemem edukacji zawodowej a pracodawcą. Ważną rolę odgrywają staże młodych ludzi u pracodawcy jako nowa forma ich aktywizacji zawodowej, która pozwala na wykazanie się określoną praktyką zawodową po odbyciu stażu.

W Polsce także powstały programy, których celem jest poprawa sytuacji młodzieży na rynku pracy. Przygotowany w 1995 r. *Program promocji aktywności zawodowej młodzieży* przewidywał różne rozwiązania służące ograniczaniu bezrobocia wśród młodzieży i stworzeniu systemu pomocy dla absolwentów szkół w celu wzrostu ich aktywizacji zawodowej. Zakładał zastąpienie zasiłków dla bezrobotnych absolwentów przez wypłatę premii za aktywność w postaci stypendiów. Program ten był oparty na następujących zasadach: prymatu pracy nad bezrobociem, zwłaszcza pierwszej pracy w życiu zawodowym, prymatu dochodu z pracy nad zasiłkiem, prymatu zatrudnienia stałego nad uczestnictwem w programach aktywnych, prymatu dalszego kształcenia i szkolenia zawodowego nad bezrobociem oraz prymatu działań aktywnych nad osłonowymi.

W celu aktywizacji zawodowej absolwentów został opracowany program *Absolwent* realizowany w dwóch etapach w latach 1998 i 1999. Program ten zakładał zindywidualizowane formy pomocy dla absolwentów, zwiększenie roli poradnictwa zawodowego i objęcie usługami urzędów pracy wszystkich zainteresowanych absolwentów, zwiększenie liczby ofert pracy dla absolwentów będących w dyspozycji urzędów pracy. W roku 2001 został przyjęty kolejny program *Pierwsza praca*, który ma umożliwić aktywizację zawodową absolwentów i ludzi młodych wchodzących na rynek pracy poprzez subsydiowanie ich zatrudnienia u pracodawców. Program ten jest realizowany

od 2002 r. i ma na celu objęcie działaniami aktywizującymi wszystkich zarejestrowanych absolwentów przed upływem sześciu miesięcy od daty rejestracji. Działania te mają ułatwić im zdobywanie pierwszych doświadczeń zawodowych, co podniesie szanse młodych osób na uzyskanie stałego zatrudnienia.

Walentyna Kwiatkowska

YOUTH UNEMPLOYMENT IN POLAND

(the case of Tomaszów powiat)

(Summary)

The paper analyses youth unemployment in the Polish labour market and in the Tomaszów powiat particularly. The focus is on unemployment among school-leavers in the Tomaszów powiat between 1995 and 2001. The size, structure and causes of unemployment are discussed in the paper. Moreover measures combating unemployment among young people are also considered. The analysis shows that employment subsidies for employers are the most effective measure of combating youth unemployment. For a comparison the data for the Tomaszów powiat are confronted with the appropriate EU statistical data.